

Načela rata kroz prizmu vojne istorije

Predmet prikaza je teorijski članak grčkog autora potpukovnika Georgiju Bakasa »Načela rata kroz prizmu savremene vojne istorije« (»Stratiotiki epitheorisis«, 7/1977). Tema je višestruko zanimljiva. Prvo, zbog toga što se bavi izuzetno značajnom materijom iz domena vojne teorije o kojoj se, inače, ne tako često raspravlja u savremenoj vojnoj publicistici. Drugo, metodološko-teorijski pristup temi je izazovan i, s našeg stanovišta, vrlo sporan, što je odraz različitih pogleda na svet, pa prema tome i na vojnu stvarnost. Zbog toga će prikaz biti unekoliko kritički intoniran. Treće, za naše čitaoce biće svakako zanimljivo da se поближе upoznaju s gledištem autora iz susedne prijateljske zemlje o tako važnim pitanjima iz teorije ratne veštine kao što su načela rata.

Autor je, koristeći se istorijskim metodom, postavio devet najvažnijih i, prema autoru, nepromenljivih načela rata. Odmah treba zapaziti da je sadržaj osnovne teze na početku, upravo to — stalnost i nepromenljivost načela rata, koja »nisu zavisna od vremena, prostora i raspoloživih sredstava...«. U takvom stavu nije teško prepoznati metafizičko stanovište koje se sve više napušta i u pogledima savremenih neopozitivista i pragmatičara u vojnoj teoriji. Uostalom, sva metafizičnost autorovog stanovišta najbolje će se videti iz sadržaja integralnog teksta koji donosimo u podužim izvodima. Osnovna teza od koje autor polazi i na koju se neprekidno oslanja u svojoj raspravi o načelima rata glasi: »Nesumnjiva je činjenica da postoje osnovne i nepromenljive istine ili, kako se drukčije kaže, načela rata, koja ne gube svoju važnost zbog vremena koje je proteklo od njihovog utvrđivanja, a na osnovu njih se uvek sačinjavaju svi ratni planovi i izvode borbena dejstva«.

Elaborirajući tu svoju osnovnu misao, on dalje kaže:

»Ova načela nisu zavisna od vremena, prostora i raspoloživih sredstava, a pojavom nuklearnih sredstava za masovno uništavanje ne stavljaju se van upotrebe, niti se umanjuje ni preinačuje njihov značaj.

Poznavanje i primena načela rata u toku borbenih dejstava od strane svakog starešine povećava borbenu sposobnost njegove jedinice, a on je u stanju da nametne svoju volju protivniku.

Sve velike vojskovođe u istoriji, nezavisno od toga da li su proučavali načela rata u vojnim školama i ratnim akademijama, uvek su uspevale da pobede i da se proslave na bojištu kada su dosledno primenjivale određena načela rata; i obratno, veoma sposobni generali doživljavali su poraze kada su zaboravljali da u fazi planiranja borbenih dejstva i u toku njihovog izvođenja primene načela rata.

Danas važeća borbena pravila KoV-a, a posebno ratna služba, definišu načela rata, analiziraju ih i daju uputstva i načine za njihovu primenu, kako pri planiranju tako i pri izvođenju borbenih dejstava. U takva načela rata ubrajamo: izbor cilja; ofanzivnost; jednostavnost; jedinstvenost u komandovanju; koncentracija; ekonomija snaga; manevar; iznenađenje i obezbeđenje.

Sa ovako označenim i klasifikovanim nekim načelima rata možemo se u načelu složiti. Ali, problematičnost osnovnog stava kojim se tvrdi da su ta načela statične, nepromenljive kategorije po sadržaju i značaju, nezavisno od vremena, prostora i sredstava rata, otkriva i sam autor u delu teksta kojim se obrazlažu ta načela. Obrazlažući, na primer, načelo izbora cilja, autor, suprotno svojoj osnovnoj hipotezi, tvrdi da Klauzevicevo stanovište — da ne treba određivati definitivne ciljeve pre nego što se iz odbrane pređe u napad — »nije ispravno, bar danas, kada pokretljivost i postojanje oružja za masovno uništavanje preinačuju neke pretpostavke iz prošlosti«. Ta autorova tvrdnja, u osnovi tačna — kao što je i Klauzeviceva postavka za ondašnje vreme i uslove bila tačna, ali danas nije više — očevidno odudara od smisla osnovne hipoteze. Tvrdnja da »pokretljivost i postojanje oružja za masovno uništavanje preinačuju neke pretpostavke iz prošlosti« podriva smisao osnovne teze kojom se eksplisitno tvrdi da se u načelima rata ništa ne menja, nezavisno od promena uslova.

1. Izbor cilja

Bakasovo neslaganje s Klauzevicovim postavkama, međutim, ima mnogo dublji smisao. Ono se posebno ispoljava u poimanju i definisanju cilja rata. Naime, Bakas poistovećuje politički cilj rata s njegovim vojnostrategijskim ciljem, isključujući sudelovanje politike u njegovom određivanju, pa tako ispada da rat («uništenje neprijatelja i ubijanje volje da nastavi borbu») svoju svrhu sadrži u samom sebi. Kao što je poznato, Klauzevic je jasno utvrdio i definisao odnos politike i rata kao odnos cilja i sredstva, što je prihvatila kao tačno i marksistička vojna teorija. Bakasovo stanovište je sasvim drukčije. S tim u vezi on kaže: »Kao što je poznato, konačni cilj rata predstavlja uništenje neprijatelja i ubijanje njegove volje da nastavi borbu«. Od tako shvaćenog globalnog cilja rata, Bakas distingvira posebne, operative i taktičke ciljeve. »Međutim, za svako borbeno dejstvo treba određivati cilj, čije ostvarenje mora da doprinosi, neposredno ili posredno, brzo i na najekonomičniji način postizanje definitivnog cilja rata«. Ali i jedne i druge on posmatra statično, gotovo kao date, naročito kada je reč o napadu.

»Pošto se jednom izabere ili odredi cilj, sve misli i naponi moraju biti usmereni ka njegovom realizovanju. Na osnovu iznetog vidi se da je u napadnim borbenim dejstvima problem određivanja cilja jednostavan i jasan. Ali, nije takav slučaj u odbrambenim borbenim dejstvima, kada inicijativa pripada napadaču, a ciljevi nisu jasno utvrđeni. Odluka za određivanje cilja onda treba da se donese u napetoj i vanredno složenoj atmosferi, jer na početku ne postoje svi potrebni elementi za njegovo određivanje«. U citiranom tekstu se problem izbora cilja u napadnim dejstvima očividno prilično pojednostavljuje. On se mehanički određuje prema globalnom cilju rata kao jedan njegov deo. Kad je reč o odbrambenim dejstvima, stvar je nešto složenija, ali za razliku od Klauzevica, Bakas i tu teži jasnom početnom opredeljenju. »Ciljevi i planovi u odbrambenim dejstvima treba da služe ciljevima i planovima napadnih borbenih dejstava. Inače, poznati oblik aktivne odbrane nalaže planiranje i izbor ciljeva radi uništenja neprijatelja«.

U nastavku razmatranja izbora cilja kao načela rata, autor iznosi dva primera iz drugog svetskog rata koji se odnose na to načelo. Kao prvi primer iznosi se Ruzveltova definicija savezničkog cilja u ratu protiv sila osovine.

»Zajedničku saglasnost u pogledu određivanja cilja, u čemu su se Ruzvelt i Čerčil složili na sastanku u Kazablanki januara 1943. godine, predsednik SAD je novinarima 24. januara izrazio na sledeći

način: 'Predsednik i ja, posle svestrane analize svetske vojne situacije, odlučni smo više nego ikada u tome da se mir može obezbediti jedino potpunim uništenjem borbenih snaga Nemačke, Italije i Japana. Ovo znači da cilj rata jednostavno uključuje bezuslovnu kapitulaciju Nemačke, Italije i Japana. Naravno, to ne znači uništenje naroda tih zemalja, već uništenje njihove ideologije na kojoj oni zasnivaju osvajanje i porobljavanje drugih naroda'.

Na osnovu Ruzveltovog stava, 'potpuno uništenje borbenih snaga Nemačke, Italije i Japana', jasno se određuje cilj rata, dok se stavom 'odlučili smo više nego ikada...' nedvosmisleno izražava kako treba ostati pri određenom cilju rata«.

Drugi primer autor nalazi u Zapovesti za operaciju »Overlord«.

»U zapovesti generalu Ajzenhaueru, komandantu savezničkih jedinica za iskrcavanje u Normandiji i otvaranje drugog fronta, bio je sadržan i cilj te operacije pod imenom 'Overlord', koji je u ime njegove zemlje konkretno definisao predsednik Ruzvelt: Izvršite iskrcavanje na evropski kontinent i, u saradnji sa drugim savezničkim nacijama, preduzmite borbeno dejstva prema srcu Nemačke i uništite njene oružane snage'.

Dakle, u stavu 'uništenje oružanih snaga Nemačke, preduzimanjem borbenih dejstava prema srcu Nemačke' u potpunosti je obuhvaćen izbor cilja i ostanak pri tome«.

Ne ulazeći u to kolika je vrednost pojedinačnih primera kao argumenata za dokazivanje određenih teorijskih postavki ma kako oni bili srećno odabrani, može se konstatovati da prvi primer govori upravo suprotno od autorovog stava u pogledu određivanja cilja rata. Naime, Ruzvelt precizno i eksplicitno kaže da cilj rata »ne znači uništenje naroda tih zemalja (Nemačke, Italije i Japana), već uništenje ideologije na kojoj oni zasnivaju osvajanje i porobljavanje tih naroda«. To je politički cilj rata. Oružana borba, čija je suština u tome da se unište ili onesposobe za otpor protivničke oružane snage, koje stoje na putu ostvarenja političkog cilja, nije ništa drugo do sredstvo za ostvarenje političkog cilja rata. U tom smislu se može kvalifikovati i drugi primer koji navodi autor, ali samo na nižem operativno-strategijskom nivou.

2. Ofanzivnost

G. Bakas ističe da se odlučni rezultati mogu postići jedino ofanzivnim borbenim dejstvima, tj. nametanjem vlastite volje protivniku. U izvesnim slučajevima, kaže Bakas, nameće se potreba da se pre-

duzmu i odbrambena dejstva, ali njih treba uvek smatrati privremenim sredstvom, bilo u očekivanju povoljnih uslova za preduzimanje ofanzivnih (napadnih) borbenih dejstava, bilo radi ekonomije snaga na jednom delu fronta u korist drugog dela gde se planiraju odlučni rezultati. Međutim, i prilikom izvođenja odbrambenih dejstava neophodno je koristiti svaku priliku da se izrazi ofanzivnost i inicijativa radi uništavanja neprijatelja aktivnim borbenim dejstvima. Tako autorovo stanovište o načelu ofanzivnosti implicitno je sadržano i u obrazloženju navedenog načela.

Radi ilustracije izuzetnog i presudnog značaja ovog načela, Bakas navodi više primera ofanzivnih dejstava nemačkih oružanih snaga u drugom svetskom ratu prema mnogim zemljama u Evropi, a i napadna dejstva tih zemalja protiv Nemačke koja su bila krunisana definitivnom pobedom saveznika. Evo tih primera u interpretaciji G. Bakasa:

a) 1. septembra 1939. godine, potpuno bez razloga i iznenadno, oružane snage Trećeg Rajha izvršile su napad na Poljsku sa kopna, mora i iz vazduha. Za četiri nedelje potpuno su uništene oružane snage Poljske, što je dovelo do bezuslovne kapitulacije. Ratnim planom nemačkog Generalštaba bila su predviđena dva manevra prema bokovima poljske armije radi njenog potpunog okruženja i uništenja.

b) 9. aprila 1940. godine, napadima oklopnih formacija, oružane snage Trećeg Rajha prodirale su u Dansku, dok su u isto vreme njene pomorskodesantne snage sa mora i vazdušnodesantne jedinice iz vazduha ušle u Norvešku.

c) U maju 1940. godine nemačke snage snažnim napadnim dejstvima razbile su odbrane oružanih snaga Holandije, Belgije i Francuske, dok su na proleće 1941. godine, prema planu »Marita«, snažne oklopne formacije, podržane sa 4. i 8. vazduhoplovnom flotom, izvršile napade na oružane snage Jugoslavije i Grčke, te je čitavo Balkansko poluostrvo stavljeno pod kontrolu Nemačke.

d) 1941. godine, prema planu »Barbarosa«, Nemačka je preduzela ofanzivna dejstva na SSSR, prema kome je bila pokrenuta ogromna napadna mašinerija. Međutim, Crvena armija je u prvo vreme odstupala, paleći sve za sobom, i navodila protivnika da upotrebi i iscrpi sve svoje rezerve duboko u unutrašnjosti zemlje. Kada su sovjetski maršali Žukov i Vasiljevski shvativši da je došao trenutak (decembar 1942) za preduzimanje ofanzivnih (napadnih) borbenih dejstava širih razmera i preotimanja inicijative na frontu radi postizanja pobede, oni prelaze u protivofanzivu širokim manevrom za okruženje 6. ne-

mačke armije pod komandom generala fon Paulusa kod Staljingrada, koja je tu i uništena. Zatim, daljim uspešnim ofanzivnim dejstvima uspevaju da oslobode čitavu zemlju, da bi na kraju, 2. maja 1945. godine, istakli sovjetsku zastavu u Berlinu.

e) Od 1942. godine i drugi saveznici preduzimaju mnoštvo pomorskodesantnih i ofanzivnih dejstava do potpune pobede nad Nemačkom. Na primer, oktobra 1942. godine general Montgomeri preuzima inicijativu od Nemaca u rejonu El Alamejna i odlučnim napadnim dejstvima razbija nemačke snage i odbacuje ih na liniju Maret, a 10. juna 1943. godine savezničke snage su se iskrcale na Siciliju, a zatim na Apeninsko poluostrvo, gde preduzimaju odlučna napadna dejstva radi oslobodjenja Italije. Godinu dana kasnije, tj. 6. juna 1944. godine, došlo je do najveće pomorskodesantne operacije u istoriji. Tom prilikom američke i britanske snage uspele su da stvore mostobran u Normandiji. Kombinovanim dejstvima na kopnu, moru i u vazduhu nemačka odbrana na Atlantiku bila je razbijena. Saveznici tada nastupaju prvo prema Parizu, oslobađaju ga, zatim oslobađaju Belgiju i Holandiju, razbijaju poznatu nemačku liniju Sigfrid, forsiraju Rajnu i definitivno slamaju nemačke snage koje su bile primorane da potpišu kapitulaciju.

Primeri koje autor navodi su neosporne činjenice relevantne za zaključivanje o načelu ofanzivnosti u drugom svetskom ratu i za teorijska uopštavanja iskustava iz tog rata. Ali, oni nisu dovoljni za valjano zaključivanje o načelu ofanzivnosti uopšte, koje bi podjednako važilo za svaki rat, u svako vreme i u svim okolnostima vođenja rata. I tu se najjasnije pokazuje nedijalektičnost i neistoričnost autora prilaza predmetu razmatranja uprkos tome što se gotovo isključivo služi istorijskim metodom u izučavanju načela rata.

Ofanzivnost je, bez sumnje, jedan od temeljnih principa strategije. Ali, njegovo apsolutizovanje u svakom frontalnom ratu može da dovede do pogrešnih zaključaka, pa prema tome i postupaka u ratu. Odabrani primeri, kao što je već rečeno, nisu dovoljni da se dokaže apsolutno značenje načela ofanzivnosti, jer postoje i primeri suprotnog značenja. Na primer, praksa prvog svetskog rata nije istovetna u pogledu ofanzivnosti borbenih dejstava s praksom drugog svetskog rata, koji je bio izrazito pokretan — manevarski, za razliku od prvog koji je bio pozicioni i u kojem je načelo defanzive imalo značajnu ulogu, tako da je pod uticajem iskustva iz tog rata francuska vojna doktrina ostala defanzivna. To je samo dokaz više što na značenje i sadržinu pojedinih načela rata treba gledati istorijski, tj. u kontekstu promena društveno-istorijskih uslova. U tom smislu istorijski pristup treba razlikovati od istorijskog metoda kojim se

služi autor i koji, kao metod, prilično apsolutizuje. Međutim, očividno je da istorijski metod sam po sebi daje ograničene mogućnosti za utvrđivanje istine, ako se pri tom ne uzimaju u obzir aktuelno stanje stvari i tendencije razvoja. Ali, nastavimo da pratimo daljnji tok objašnjavanja ratnih načela kako ih autor shvata.

3. Jednostavnost

»Činjenica je da i najsavršeniji plan dejstva ne mora da dovede do uspeha ako se tom prilikom ne primeni princip jednostavnosti. Jednostavnost, kao načelo rata, nije prisutna samo prilikom izrade ratnog plana, već i u toku organizacije, odnosno određivanja oblika i sredstava vođenja rata.

Jednostavni planovi, pretvoreni u jasna, potpuna i kratka naređenja, mogu se lako shvatiti i uspešno izvršiti od strane potčinjenih. Ili, obratno, složena organizacija nepovoljno utiče na elastičnost borbenih dejstava, a složeni načini i sredstva za dejstvo nalažu dugotrajnu obuku, odnosno znatne finansijske izdatke, povećanje verovatnih grešaka, što sve ima za posledicu neadekvatne rezultate«.

Ne dovodeći u sumnju značaj načela jednostavnosti u ratnoj veštini, treba reći da njegovo prenamaglašavanje i apsolutizovanje može i suviše da pojednostavi stvar. Shvatanje načela jednostavnosti pri izradi plana, organizovanju i izvršenju borbenih radnji kao jednostavno mehanicističko delovanje, bez složenih načina i sredstava za dejstvo (oblika rata, oblika oružane borbe i borbenih dejstava), može se razumeti racionalno samo ako se računa s ogromnom prednošću u odnosu snaga u određenom ratnom sukobu. U tom slučaju stvarno nije nužna nikakva složena kombinatorika, koja ratnoj veštini daje kreativno značenje. Prema tome, mehanicističko shvatanje načela jednostavnosti pledira za mehanicistički manevar, a protiv svakog manevra kombinovanja na svim nivoima ratne veštine. Za našu teoriju opštenarodnog odbrambenog rata, tako shvatanje načela jednostavnosti ne može biti prihvatljivo.

4. Jedinstvenost komandovanja

S obzirom na to da rat predstavlja maksimalno angažovanje svih ljudskih i materijalnih potencijala, da bi se obezbedio maksimalni efekat, neophodno je objedinjavanje i koordiniranje svih napora. Sve to se, prema mišljenju G. Bakasa, može uspešno postići pretpotčinja-

vanjem svih snaga i sredstava jednom komandantu koji bi imao odgovarajuća prava i odgovornosti.

U prilog te svoje teze autor (opet) iznosi neke primere iz vojne istorije:

a) U prvom svetskom ratu došlo je do sukoba između dva trojna savezništva: Nemačke — Austrije — Mađarske, na jednoj strani, i Francuske — V. Britanije — Rusije, na drugoj strani. Kasnije na stranu centralnih imperija priključuje se Turska, otvorivši front prema Kavkazu, a na stranu saveznika — Italija, otvorivši zaseban front. Dakle, tim svetskim ratom bilo je obuhvaćeno preko milijardu i 700 miliona stanovnika raznih naroda. Uprkos takvim razmerama rata, na strani savezničkih snaga u prvo vreme nije postojala centralizovana komanda, u čemu G. Bakas vidi razlog što pojedine rezerve i sredstva nisu upućivani na front u kritično vreme i na pravo mesto, već su bila upotrebljavana u skladu sa nacionalnim interesima zaraćenih strana, što je u krajnjoj liniji imalo za posledicu nemoć saveznika na frontovima.

Međutim, 7. jula 1915. godine bilo je odlučeno da se rukovođenje centralizuje i poveri vrhovnom komandantu francuskih oružanih snaga generalu Žofru. Odmah posle toga je bilo odlučeno da se koordiniraju sve aktivnosti savezničkih snaga na svim frontovima — zapadnom, srpskom, italijanskom, balkanskom itd.; da se preduzmu istovremena napadna dejstva i na zapadnom i na italijansko-srpskom frontu; najzad, da se preduzme velika prolećna ofanziva na Solunskom frontu i na frontu kod Artoa.

b) U drugom svetskom ratu je bilo više primera neusklađenosti dejstava snaga pojedinih država, sa teškim posledicama. Kao najizrazitije, G. Bakas navodi razbijanje francuskog fronta kod Ardena u maju 1940. godine, čime su savezničke snage razdvojene na dva dela, nakon čega su nastavile dalje dejstvo ne koordinirajući pri tome svoje aktivnosti. Među takve primere autor ubraja i neusklađenost napora Nemačke i Japana pri napadu na SSSR u junu 1941. godine, zatim jednostrano angažovanje Italije u ratovima protiv Grčke i Egipta, bez prethodnog dogovora sa Nemačkom. Posle toga Nemačka je bila prinuđena da svojim armijama interveniše prema Balkanu i Egiptu, zbog čega su njene snage razvučene na više strana, što je bio jedan od bitnih faktora kasnijeg poraza.

Iz navedenih primera autor zaključuje da sile osovine nisu bile u stanju da razrade zajedničku strategiju i koordiniraju borbena dejstva radi postizanja zajedničkog cilja, nastojeći, pre svega, da realizuju svoje nacionalne ciljeve, što se da definitivno odrazilo i na ishod zajedničke borbe.

c) Dobar primer usklađenosti borbenih dejstava i uvažavanja načela jedinstvenosti u komandovanju autor je našao u borbenim dejstvima vojnih jedinica 17 savezničkih država u drugom svetskom ratu, koja su pod rukovodstvom generala Aleksandera preduzeta na italijanskom frontu, što je bilo krunisano pobedom.

Iz konteksta obrazloženja ovog načela i interpretacije primera kojima se potkrepljuju tvrdnje, jasno proističe autorovo shvatanje načela jedinstvenosti komandovanja kao centralizovanja komandovanja, što se sugerise kao formula za uspeh. Istorijska praksa pokazala je, međutim, da centralizovanje komandovanja nije neophodan uslov za uspešnost borbenih dejstava, a u određenim uslovima takvo komandovanje nije bilo ni moguće. Ali, to ne znači da nije bila obezbeđena jedinstvenost i koordiniranost vojnih akcija, što je bilo obezbeđeno na drugim osnovama. Tipičan primer za to je naš NOR i mnogi ratovi što su vođeni nakon drugog svetskog rata. Prema tome, ni načelo jedinstvenosti komandovanja, nema univerzalno značenje, koje mu autor pripisuje.

5. *Koncentracija snaga*

Oslanjajući se na Klauzevicovu postavku da ispravna strategija o ratu mora da teži stvaranju nadmoćnosti, načelno na kritičnom mestu i u kritično vreme, G. Bakas tvrdi da definicija načela koncentracije snaga u današnjoj ratnoj službi, i posle 150 godina, ostaje nepromenjena i glasi: »Koncentracija snaga predstavlja načelo na osnovu kojeg onaj ko preduzima određena dejstva teži, u skladu sa situacijom, maksimalnoj koncentraciji snaga, sredstava i napora na odlučujućem mestu i odlučujućem vremenu«. Toj definiciji autor daje i svoje tumačenje: »Koncentracija na odlučujućem mestu i vremenu ne podrazumeva samo brojnu nadmoćnost ljudstva i sredstava, već i kvalitativnu, koja obuhvata moral ljudstva, organizaciju, obuku i iskustvo, odnosno izdržljivost i efikasnost savremenih sredstava, i istovremenu upotrebu tog ljudstva i sredstava na odlučujućem mestu i vremenu«. U kontekstu takvog tumačenja načela koncentracije, on tvrdi da se »pojavom nuklearnih oružja u današnje vreme ovo načelo uopšte ne menja — pojedini stavovi se samo preinačuju u odnosu na to što se velika udarna snaga postiže za relativno kratko vreme bez potrebe da se koncentrišu znatne snage i sredstva«.

Bez namere da se traga za kontradiktornostima u stavovima autora, nemoguće je ne uočiti da u ovom slučaju ne važi onaj njegov stav — iznet u kontekstu obrazloženja načela izbora cilja —

da »nije ispravno, bar danas kad pokretljivost i postojanje oružja za masovno uništavanje preinačuje neke pretpostavke iz prošlosti«. Jer, svoju tezu da se »pojavom nuklearnog oružja u današnje vreme ovo načelo (koncentracija snaga) uopšte ne menja« dokazuje ponovnim vraćanjem istoriji, i to istom istorijskom događaju o kojem je već bilo govora — razbijanju francuske odbrane u Ardenima. Taj događaj autor na ovom mestu podrobnije analizira i u tom kontekstu postavlja i jednu novu, posebnu hipotezu, prema kojoj pravilnom procenom ovog načela, sa ostalim načelima rata, i manje snage mogu da se odupru znatno nadmoćnijim snagama protivnika.

Konstatujući činjenicu da su, napadom 10. maja 1940. godine na Francusku, nemačke oružane snage uspele da potpuno razbiju francuske i okupiraju zemlju za 6 nedelja, smatra da se ne može reći da je Francuska bila iznenađena u pogledu vremena napada, jer je nemački napad bio očekivan, a ona je, u stvari, prva objavila rat Nemačkoj 3. septembra 1939. Isto tako, po njegovom mišljenju Francuska nije trebalo da bude iznenađena ni u pogledu taktike dejstava nemačkih oružanih snaga, jer se za novu nemačku taktiku napada znalo na osnovu napada na Poljsku, Dansku i Norvešku.

U analizi odnosa francuskih i nemačkih snaga autor se služi podacima uzetim od generala De Gola. Francuska je uoči rata imala 3000 novih tenkova i 800 oklopnih vozila naoružanih mitraljezima, a Nemci su raspolagali sa 2680 tenkova. Pored toga, britanski Ekspedicioni korpus je raspolagao sa još 600 tenkova.

Što se tiče vazduhoplovnih snaga, nemačko vazduhoplovstvo imalo je 1200 bombardera, 400 aviona tipa štuka i 1200 lovaca. Francuske vazduhoplovne snage nisu bile značajne, ali se računalo sa savezničkim, koje su raspolagale sa 760 bombardera i 1500 lovaca.

Ukupni odnos snaga bio je 140 : 134 divizije u korist Nemaca.

Dakle, ukupna nadmoćnost Nemaca u pešadijskim divizijama iznosila je 4,4%, što predstavlja neznatnu razliku, pogotovu kada se ima u vidu da su pešadijske jedinice imale manji udeo u borbi. U pogledu oklopnih jedinica, Nemci nisu imali brojčanu nadmoćnost. Naprotiv saveznici su imali 10,7% više oklopnih snaga. Izvesnu nadmoćnost od 19,2% Nemci su imali u vazduhoplovnim snagama, ali to ne opravdava katastrofalne rezultate za Francuze. Prema tome, zaključuje autor, poraz Francuske ne treba tražiti u nepovoljnom odnosu snaga, već u njihovoj nepravilnoj upotrebi. Prema njegovom sudu, francusko rukovodstvo nije se držalo načela rata »koncentracije i ekonomije snaga«, raspoređujući sve svoje snage duž istočnih granica podjednako, što je imalo za posledicu da na svim sektorima

frontova budu nemoćne. Upravo istu taktiku ravnomernog rasporeda svojih snaga na čitavom frontu Francuska je primenila u odnosu na svoje tenkove.

Očevidno je da autor objašnjava poraz Francuza u drugom svet-skom ratu prevashodno neadekvatnim poimanjem i primenom načela koncentracije i ekonomije snaga. Doduše, prethodno je konsta-tovao još jedan razlog — neobjedinjeno (decentralizovano) komando-vanje saveznika. Ne negirajući ove uzroke, treba reći da oni nisu bili ni jedini niti poslednji uzroci poznatog ishoda u nemačko-fran-cuskom ratnom sukobu u maju 1940. godine. Uzroci koje G. Bakas navodi leže dublje — u neistoričnom i nedijalektičnom pogledu na vojnu stvarnost francuskih vojnih teoretičara i vojskovođa uoči dru-gog svetskog rata, i u toku njega.

Robovanje istorijskom iskustvu i opterećenost tradicionalnim načinom strategijskog rasuđivanja bili su smetnja da se vide nove pojave i tendencije razvoja u razvoju ratne tehnike tako i u ratnoj veštini. To se neminovno moralo negativno odraziti na zasnivanje i provođenje ratne doktrine koja je bila neadekvatna uslovima drugog svetskog rata i ranijih ratova opterećuju ovu raspravu G. Bakasa. Ali, pre konačnog suda o ovoj raspravi, osvrnimo se na poglede au-tora i na preostala tri načela. Najpre na načelo ekonomije snaga, koje on povezuje s načelom koncentracije.

6. *Ekonomija snaga*

Prema ovom načelu, na mestima gde se ne očekuju odlučni re-zultati, treba da se raspoređuju što slabije snage i sredstva.

Određivanje nepotrebnih pomoćnih pravaca i raspoređivanje znatno jačih snaga i sredstava na takvim pravcima u suprotnosti je sa navedenim načelom koncentracije snaga i izbora cilja. Prema tome, treba uvek pravilno proceniti neophodne snage i sredstva za pojedine zadatke i ta pitanja rešavati u realnim okvirima.

Kao vrlo očigledan primer ekonomije snaga navodi se upotreba izraelskih oružanih snaga u šestodnevnom arapsko-izraelskom ratu 1967. godine. Očevidno je, međutim, i to da načelo koncentracije u očima autora dobija apsolutno značenje i sa stanovišta ekonomije snaga, i to u svim uslovima, pa čak i u nuklearnim. Čini se, među-tim, da takvo rezonovanje može biti proizvod samo logike jakog, jasno opredeljenog za napad (ofanzivu) po svaku cenu i u svim uslo-vima. To je uočljivo i pri tretiranju načela »jednostavnosti«, koje u krajnjoj liniji pledira za mehanički manevar prema Klauzevicovom

obrascu »jakim protiv jakog« u odlučujućoj bici. Međutim, za inferiornijeg protivnika u materijalno-tehničkom pogledu to sigurno nije racionalan način postupanja. Prema tome, svaki princip ratne veštine ima i svoje antipode. Oni su, dakle, bipolarni. Kada će koji od njih biti onaj pravi, adekvatan situaciji, zavisi od sklopa konkretnih okolnosti. Otuda autentična i u velikoj meri samostalna strategija, koja računa prevashodno na sopstvene snage, ne može prihvatiti kao vrhunsko pravilo samo devet pozitivnih principa, iz prostog razloga što jednostavan (mehanički) manevar ne pruža izgleda na uspeh tehnički inferiornijoj strani. Ona je prinuđena da duhovito i skladno kombinuje sve relevantne faktore i da takvim (kombinovanim) manevrom, koji je, prirodno, i veoma složen, traži put do pobeđe. Daleko smo od toga da dovodimo u sumnju značaj načela koncentracije, ali ga ne uzimamo kao jedinu pretpostavku uspeha. U nuklearnom ratu i te kako je važno i načelo dekoncentracije. U opštenarodnom ratu isto tako. Bez dijalektike bipolarnih načela ne može se shvatiti ni suština strategije kao dijalektike volja. To se najbolje može videti u manevru koji je proizvod te dijalektike, što je unekoliko došlo do izraza i u autorovom poimanju manevra kao načela rata.

7. Manevar

»Manevar predstavlja prikupljanje snaga i sredstava pogodnim pokretima i dejstvima u određenom vremenu i prostoru, kako bi se postigla prednost u odnosu na raspored snaga protivnika.

Pravilnom primenom manevra postiže se promena odnosa snaga protivnika i uspešan rezultat dejstva, što bi u drugim uslovima bilo moguće uz teške gubitke u ljudstvu i materijalu.

Prilikom preduzimanja i izvršenja manevra, starešina je dužan da prethodno proceni neprijatelja, zemljište i meteorološke uslove, sredstva i vreme, s tim što u toku realizacije manevra, ne odustajući od cilja, zauzima elastičan stav u pogledu sprovođenja plana dejstva«.

Kao primer uspešnog manevra Bakas uzima dejstva nemačkih jedinica u bici kod Tanenberga avgusta 1914. protiv jedinica carske Rusije, i podrobno ih analizira.

Na početku prvog svetskog rata težište dejstva nemačkih oružanih snaga bilo je na teritoriji Francuske, ali se general Žofr nadao da će Rusi težište svojih snaga usmeriti prema istočnoj Prusiji i dalje prema centralnoj Nemačkoj, te bi na taj način Francuska osetila

olakšanje. U tom smislu je bila pokrenuta francuska diplomatija, što je imalo za posledicu ubrzanje napada ruskih snaga. Ruskim ratnim planom bilo je predviđeno zauzimanje Kenigsberga od 1. i 2. ruske armije, koje su već bile usmerene prema ovom gradu, gde je trebalo da razbiju 8. nemačku armiju.

U toj situaciji komandant 8. armije, general Britvić, odlučio je da odstupi iza reke Visle. Ali, nemačka komanda odmah je intervenisala i smenila komandu. Za novog komandanta armije postavljen je general G. Hindenburg, a za načelnika štaba general Ludendorf.

Još dok su se kretali prema frontu železnicom, oba ova generala procenjivala su situaciju, proučavala neprijatelja, njegove snage i raspored, njegove starešine, i odbacila svaku pomisao za odstupanje, verujući u osnovno načelo rata da se jedino napadom može postići pobjeda.

Stigavši na front, odmah su uočili da između dve ruske armije postoji međuprostor kroz koji je bilo nemoguće manevrisanje snaga iz jedne armije prema drugoj, te su doneli odluku da izvrše manevar glavninom 8. armije na snage 2. ruske armije koja je bila pod komandom Samsonova, a u isto vreme su slabim snagama samo vezivali dejstva 1. ruske armije pod komandom Renenkampfa.

Rukovodstvo 8. nemačke armije potpuno je vodilo računa o načelu ekonomije snaga, jer je prema 1. ruskoj armiji imalo samo jednu konjičku diviziju i posadu tvrđave Keningsberga, nastojeći pri tome da se ruska komanda obmane u pogledu glavnine snaga 8. nemačke armije, raspoređene na sledeći način: prema težištu snaga 2. ruske armije komanda nemačke armije je angažovala slabije snage iz sastava 20. armijskog korpusa, dok su jače grupacije bile predviđene da izvrše odlučne napade prema krilima 2. armije — 1. armijskim korpusom prema zapadnom delu fronta, a 17. armijskim korpusom i rezervom 1. armijskog korpusa prema severozapadnom. Zbog takvog manevra glavnina 2. ruske armije bila je okružena i potpuno razbijena, te je pored velikog broja mrtvih i ranjenih zarobljeno 90.000 ljudi. Komandant 2. ruske armije, general Samsonov, videvši da je armija potpuno razbijena, izvršio je samoubistvo.

Iz analize te operacije, Bakas izvodi zaključak da su nemački generali uspešno primenili načela »ofanzivnosti«, »koncentracije i ekonomije snaga« i »manevra«, što je imalo za posledicu uspešan ishod napada protiv znatno jačih snaga neprijatelja. U stvari, na ovom primeru se može jasno videti kako su uspešno primenjena sva najvažnija načela ratne veštine, među kojima i iznenađenje, o kojem autor dalje raspravlja.

8. Iznenadenje

Polazeći od Klauzeviceve postavke da je iznenadenje osnova za sva borbena dejstva, jer se bez njega ne može zamisliti nadmoćnost na kritičnom mestu, pa se, prema tome, ono javlja u praksi kao sredstvo za postizanje nadmoćnosti, G. Bakas mu, zbog velikog moralnog uticaja, pridaje poseban značaj kao načelu rata.

Konstatujući da se o iznenadenju u ratnoj službi govori kao i napadu na neprijatelja na mestu, u vreme i na način kakav on ne očekuje, ili da je sve to za njega nepoznato, on podvlači da nije toliko bitno da li su neprijatelju potpuno neizvesna dejstva, već da on to shvati toliko kasno da nema dovoljno vremena da parira protivdejsvom. To se, po njemu, može postići brzinom dejstva, lukavošću i tajnošću, posedovanjem tačnih podataka o neprijatelju, izvršenjem izmena u pogledu upotrebe sredstava i oblika dejstava, i preduzimanjem dejstva sa neočekivanog pravca. Pri tome se teži za tim da se stvori za protivnika neočekivan razvoj dejstava, kojima se može postići takvo psihološko stanje kod pojedinaca ili skupine ljudi da nisu u stanju da razreše takvu neočekivanu situaciju. Naravno, iznenadenje može biti uspešno ako se postignuti rezultati maksimalno iskoriste. Istorija ratova beleži mnoštvo takvih primera. G. Bakas analizira neke najizrazitije, među kojima i poraz Rusa u rusko-japanskom ratu 1904. godine, kada su Japanci iznenadnim napadom na rusku flotu, bez objave rata, obezbedili prevlast na moru i uspeli da se japanske jedinice iskrcaju u Koreju.

Ovaj slučaj ima dosta sličnosti sa japanskim dejstvima u drugom svetskom ratu, kada su njihove jedinice izvršile invaziju na Burmu i Filipine, odnosno kada su iznenadnim napadom na američku luku Perl Harbor otpočeli rat protiv SAD.

Isto tako on razmatra i upotrebu bojnih otrova u prvom svetskom ratu i upotrebu atomske bombe (Hirošima i Nagasaki) 1945. godine, sa stanovišta iznenadenja, ali i načelo obezbeđenja kao anti-pod iznenadenju.

9. Obezbeđenje

Obezbeđenje autor definiše kao skup neophodnih mera koje treba preduzeti da bi se izbeglo iznenadenje, ometanje nastupanja protivnika i oticanje raznih vrsta informacija prema neprijatelju.

Onome koji preduzima određena dejstva načelo iznenadenja omogućava slobodu dejstva i, prema tome, efikasnu upotrebu snaga

i sredstava. S obzirom na tu okolnost, autor zaključuje da je neophodno, da bi se izbeglo uništenje, uvek proučavati neočekivane mogućnosti sadašnjeg i potencijalnog neprijatelja u budućnosti. On se zalaže za proučavanje potencijalnih protivnika radi preduzimanja svih mera koje se nalažu načelom obezbeđenja, nezavisno od ograničenja koja postoje iz političkih ili diplomatskih razloga, jer bezbednost domovine predstavlja najuzvišeniji cilj. Takav svoj stav autor zasniva na analizi već navedenih slučajeva iznenađenja i posebno na primerima napada Japanaca na američku bazu Perl Harbur decembra 1941. godine i arapsko-izraelskog rata juna 1967. godine. Zbog poučnosti ova dva poslednja, izložićemo ih onako kako ih autor opisuje.

»Dok su japanski izaslanici izlagali japanske stavove američkoj vladi, kao odgovor na navedene stavove ministra spoljnih poslova SAD o odnosu dveju zemalja, japanska flota je 7. decembra pod komandom admirala Naguma, bez objave rata, neočekivano napala američku flotu u luci Perl Harbur. Idejni tvorac napada bio je admiral Naguma, učesnik sličnog poduhvata u Port Arturu 1904. godine.

Napad na Perl Harbur izvršen je sa 360 bombardera (sa šest nosača aviona japanske flote). Rezultat je bio uništenje 8 bojnih brodova i većine ostalih klasa brodova u pristaništu. Nekoliko sati kasnije napadom na Filipine japanska avijacija je uništila skoro sve preostale savezničke vazduhoplovne snage na ostrvima Tihog okeana. Posle toga, za određeno vreme, Japanci su bili gospodari u Tihom okeanu, što su do kraja iskoristili.

Dakle, ovde se radilo o uspešnoj primeni iznenađenja i neuspešne primene načela obezbeđenja«.

Isto tako podrobno Bakas opisuje i način na koji je ostvareno strategijsko iznenađenje u trećem izraelsko-arapskom ratu.

»Ujutro 5. juna 1967. godine Izrael je izvršio iznenadni napad na susedne arapske zemlje na bazi preciznog plana protiv arapskog sveta, i za svega 6 dana uspeo da potpuno uništi oružane snage svih protivnika.

U napadu iz vazduha 5. juna 1967. godine u 07.45 časova krenuo je prvi talas izraelske avijacije koji je istovremeno napao 9 egipatskih aerodroma. Deseti je bio napadnut posle nekoliko minuta zbog magle nad aerodromom. Kada je prvi talas izraelske avijacije vršio napad, drugi je bio na putu, a treći je tek poletao. Vremenski razmak između talasa je bio 10 minuta, a opsluživanje aviona je bilo postignuto za svega 7,5 minuta. Rezultat takvog iznenadnog napada svih egipatskih aerodroma bilo je uništenje celokupne egipatske avijacije

i njene infrastrukture. Za svega 170 minuta bilo je uništeno 19 egipatskih aerodroma i 300 do 340 borbenih aviona, koliko je tada Egipat imao spremnih aviona za borbu.

Posle ovoga izraelska avijacija bila je usmerena na vazduhoplovni potencijal Sirije i Jordana, koji je bio neutralisan za svega 25 minuta, te su od tog trenutka kopnene snage Egipta, Sirije i Jordana bile ostavljene na milost i nemilost izraelskoj avijaciji.

U pogledu dejstva na kopnu, načelnik Generalštaba izraelske avijacije Rabin, izradio je jedinstven plan koji se zasnivao na osnovnim načelima vođenja rata. On je zauzeo odbrambeni stav prema Siriji i Jordanu, obezbeđujući se prema njima slabim snagama, koje su sačinjavale jedna brigada i samoodbrana neborbenog stanovništva, dok su sve ostale snage bile usmerene prema južnom frontu u pravcu egipatskih snaga na Sinaju...

Za neutralisanje egipatskih oružanih snaga Rabinov plan predviđao je tri faze: u prvoj je trebalo razbiti egipatsku odbrambenu liniju na dva dela snažnim oklopnim formacijama. U drugoj fazi jednom oklopnom divizijom trebalo je izvršiti obilazak sa istoka i zatvarati put za odstupanje snaga prema Egiptu, a u trećoj uništiti egipatsku armiju na frontu. Plan je bio uspešno primenjen iako je odnos snaga bio u korist arapskih zemalja. Naime, ukupan broj oružanih snaga arapskih zemalja iznosio je 537.000 ljudi prema 264.000 izraelske armije, ili 2 : 1. Arapske zemlje su imale 2505 tenka i 957 borbenih aviona, a Izrael 800 tenkova i 300 aviona, dakle odnos 3 : 1.

Može se zaključiti da je Izrael potpuno proučio neprijatelja (položaj, snage, raspored, organizaciju, mogućnosti, navike itd.) i primenio u praksi ratni plan borbenih dejstava koji se zasnivao na načelima rata.

Ovakav autorov zaključak je na mestu. Ali, on bi mogao doći do sličnog zaključka da je analizirao i četvrti izraelsko-arapski rat, u kojem je takođe ostvareno iznenađenje, doduše ne s tako katastrofalnim posledicama, ali u svakom slučaju iznenađenje strategijskog značaja. Prema tome, ni iznenađenje kao ni prednost u primeni bilo kojeg načela rata nisu unapred ni za kog rezervisani. Rat je složen i kompleksan — dvostran proces, u kojem se sukobljavaju suprotne volje i postupci. U toj svojevrsnoj dijalektici volja i postupaka izgleda naoko kao da se stvari dešavaju slučajno, a ustvari ništa se tu ne događa bez određene svrhe, bez težnji obeju strana da dosegnu postavljeni cilj. Ona strana koja bolje spozna uslove u kojima se borba odvija i bolje prilagodi svoje postupke tim uslovima, ili uspećak da svojim postupcima izmeni te uslove — stiće određene prednosti i izglede na uspeh.

Načela rata nisu dogme jednom za svagda date. Ona nisu izmišljena iz glave nekog mudraca kao obavezna pravila ponašanja u borbi, koja, ako se njih dosledno i kruto držimo, garantuju uspeh, već opšti teorijski stavovi koji odražavaju delovanje određenih zakonitosti koje vladaju u oružanoj borbi, koje se u borbenoj praksi otkrivaju kao izvesne tendencije ili pravilnosti događanja. To nisu zakoni kauzaliteta kakvi su u prirodnoj oblasti, pa prema tome ne deluju uvek na isti način, istim intenzitetom, i nemaju uvek isti redosled važnosti, već se i sami menjaju, zavisno od promene opštih i posebnih uslova koji ih determinišu. Prema tome, načela rata koja su relativno postojana menjaju svoju sadržinu i značaj saglasno promenama determinističke strukture koja se u svakoj konkretnoj borbi formira na konkretan način. Sa tog stanovišta može se prigovoriti autoru zbog nekih njegovih stavova u vezi s načelima rata koji se izlažu u formi apodiktičkih sudova. To se naročito odnosi na njegovu osnovnu tezu o nepromenljivosti načela rata i na apsolutizovanje nekih od njih, u prvom redu onih koja su temeljna načela — napadača. To, međutim, ne znači da nismo saglasni s autorovim gledištem o izuzetnom značenju načela ofanzivnosti i u napadu i u odbrani, što ne znači da se negira i značaj odbrane kao vida borbenih dejstava.

Na kraju treba reći da ovaj, unekoliko kritički intoniran prikaz, inače zanimljivog članka autora potpukovnika Georgiju Bakasa, nema drugu svrhu nego da skrene pažnju čitaoca na izvesne razlike u stavovima i pogledima koje autor izlaže u odnosu na naše konceptijske i doktrinarne poglede i stavove o ratu kao kompleksnoj društvenoj pojavi, na razlike koje proističu iz različitosti prilaza i pogleda u nekim osnovnim pitanjima odbrane, pa se, prema tome, i načela rata nešto drukčije posmatraju u našoj teoriji opštenarodne odbrane, što je i normalno i razumljivo.

M. Stožinić